

مقاله سوم

پاره‌ای از مشکلات بانکداری بدون ربا حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای غلامرضا مصباحی

بسم الله الرحمن الرحيم

يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله و ذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مومنين

سوره بقره آیه ۲۷۸

مهمترین وظیفه بانکها، جذب وجوه سرگردان و راکد و تخصیص آنها جهت تامین نیازهای مالی افراد و موسسات اقتصادی است. بانکها با در اختیار داشتن بخش عمده‌ای از وجوه یک جامعه، نقش حساسی را در اقتصاد آن بازی می‌کنند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قانون عملیات بانکی بدون ربا توسط مجلس شورای اسلامی تصویب شد و آئین‌نامه‌های اجرایی و دستورالعملهای آن نیز تهیه گردید. از سال ۱۳۶۳، بانکها موظف شدند بر اساس این قانون عمل کنند.

قانون بانکداری بدون ربا، نقش بانکها و وظایف آنها را دچار دگرگونی نمود و برخلاف نظام بانکداری ربوی که در آن بانک نقش مستقلی را در تجهیز و تخصیص وجوه مالی برعهده دارد، در بانکداری بدون ربا، این وظیفه را بانک عمدتاً به عنوان وکیل از طرف سپرده‌گذاران انجام می‌دهد.

اکنون پس از حدود هشت سال از آغاز تحول در سیستم بانکی کشور مشاهده

می‌کنیم که بانکداری جدید با مشکلاتی روبه‌رو است که باید درصدد شناخت آنها و ارائه راه‌حل برآمد وگرنه ممکن است این مشکلات فزونتر و عمیقتر شود و بانکداری به شیوه جدید را دچار اختلاف سازد.

به منظور بررسی مشکلات بانکداری بدون ربا و به پیشنهاد معاونت امور اقتصادی وزارت اقتصاد و دارائی، توسط گروه ۲ اقتصاد دفتر همکاری حوزه و دانشگاه تحقیقی انجام گرفته است. در اینجا به اقتضای وقت جلسه به ارائه حاصل بخشی از این تحقیق می‌پردازیم.

مشکلات بانکداری بدون ربا در دو بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد:

- ۱ - مشکلات بانکداری بدون ربا در مقایسه با بانکداری ربوی
- ۲ - مشکلات ویژه بانکداری بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران

بخش اول

در این بخش به طرح مشکلاتی می‌پردازیم که از تفاوت بانکداری بدون ربا (با توجه به قانون مصوب آن)، در مقایسه با بانکداری ربوی ناشی می‌شود و نه از مشکلاتی که در مقام عمل در کشور ما برای این نوع بانکداری به وجود آمده است. طرح این مشکلات به معنای نادیده گرفتن امتیازات بانکداری بدون ربا بر بانکداری ربوی نیست، بلکه به ویژه در یک جامعه اسلامی، هرچند بانکداری بدون ربا با مشکلاتی دست به‌گریبان باشد، به‌رحال بهتر از روی آوردن به بانکداری ربوی است که مشکلات و آثار زیانبار آن به مراتب بیشتر است، طرح این مشکلات تنها برای آشنا شدن با آنها و اقدام جهت کاستن از آنها و ارائه راه‌حل است.

بانکداری بدون ربا در مقایسه با بانکداری ربوی با مشکلاتی از این قبیل روبه‌رو

است:

- ۱ - ساده بودن کار در بانکداری ربوی و پیچیدگی آن در بانکداری بدون ربا.
- ۲ - ضرورت آموزش بانکداری.

- ۳ - فقدان اهرم کافی و موثر برای جذب سپرده‌ها.
- ۴ - آزادی عمل برای استفاده از وجوه و اعتبارات در بانکداری ربوی و نبودن این آزادی در بانکداری بدون ربا.
- ۵ - سنگینی هزینه تسهیلات.
- اکنون به توضیح این مشکلات می‌پردازیم:

۱/۱ - ساده بودن کار در بانکداری ربوی و پیچیدگی آن در بانکداری بدون ربا: در بانکداری ربوی، بانکها با دریافت پس‌انداز و سپرده از اشخاص و موسسات، به عنوان وامی که آنها به بانک می‌دهند یک نوع کار انجام می‌دهند و آن قبول وام است و در مقابل، با اضافه کردن بهره بانکی مطابق نرخ از پیش تعیین شده، با توجه به طول مدت پس‌انداز، به سپرده‌گذار سود می‌دهند و این نیز یک نوع کار ساده است.

در طرف دریافت تسهیلات و اعتبارات بانکی توسط مشتریان نیز مشتری بانک هر نوع نیازی که به پول داشته باشد و برای هر هدفی که پول تقاضا کند، به عنوان وام تقاضا می‌کند و بانک در برابر اعطاء وام، سود بانکی را مطابق نرخ از پیش تعیین شده، علاوه بر اصل وام، پس از انقضاء مدت از او دریافت می‌کند. یا از ابتدا بر روی مبلغ وام دریافتی کشیده و کل آن را به عنوان بدهی وی محسوب می‌کند. بنابراین کار بانک در بانکداری ربوی بسیار ساده است و آن وام دادن با نرخ بهره معین و وام گرفتن با نرخ بهره معین است.

اما در بانکداری بدون ربا، در یک دسته‌بندی کلی دو گونه رابطه بین بانک و مشتریان وجود دارد:

نوع اول، رابطه وام‌دهی و وام‌گیری بدون بهره است که در حسابهای قرض الحسنه پس‌انداز و جاری و نیز در وامهای بدون بهره‌ای که بانک به پاره‌ای از متقاضیان می‌دهد، وجود دارد.

نوع دوم، رابطه‌ای است که بانک در آن نقش میانجی و وکیل را بازی می‌کند. در نوع

اول رابطه بانکی، همانند بانکداری ربوی کار بده و بستان وجوه ساده است، اما بده و بستان وجوه در رابطه بانکی دوم با پیچیدگی روبه‌رو است. این پیچیدگی کار در بانکداری بدون ربا، هم در طرف سپرده‌گذاری مشتریان به بانک وجود دارد و هم در سمت گرفتن اعتبارات و تسهیلات از بانک.

در طرف سپرده‌گذاری به بانک بدون ربا، صاحبان وجوه باید بدانند که وام در اختیار بانک قرار نمی‌دهند، بلکه پول خود را به عنوان سپرده سرمایه‌گذاری در اختیار بانک قرار می‌دهند. این سپرده‌گذاری دو نوع ممکن است انجام شود: یک نوع سپرده‌گذاری جهت تامین سرمایه لازم برای پروژه معین اقتصادی و نوع دیگر، سپرده‌گذاری جهت تامین سرمایه به صورت مشاع برای همه پروژه‌هایی که بانک به گونه‌ای در آنها سهیم است.

در هر نوع سپرده‌گذاری صاحبان وجوه باید بانک را به عنوان وکیل خود در عقد قرارداد یا سرمایه‌گذاری تعیین کنند، این وکالت باید شامل وکالت در توکیل نیز باشد. در این وکالت اختیارات ویژه‌ای جهت مصالحه سود و زیان در محاسبات به بانک نمی‌دهند و طبعاً سپرده‌گذار باید این وکالت را بفهمد و بپذیرد و این کار با مقدراری پیچیدگی همراه است. پیچیدگی بیشتر کار در طرف اخذ اعتبارات و تسهیلات از بانک است، زیرا تسهیلات مزبور صرفاً تحت عنوان قراردادهای معین بیع اقساطی، اجاره به شرط تملیک، معامله سلف، خرید دین، مضاربه، مزارعه، مساقات، جعاله، صلح، شرکت و مانند آن اعطاء می‌گردد و این قراردادها هر کدام از احکام ویژه و دایره معین کاربرد برخوردارند که آشنایی با آنها برای دریافت‌کننده تسهیلات و اعطاءکننده آنها لازم است. تا بدانند برای چه نوع کاری از چه نوع تسهیلاتی می‌توانند استفاده کنند. مثلاً تحت عنوان مضاربه برای کشاورزی استفاده نشود و نیز تحت عنوان مزارعه به ایجاد مرغداری نپردازند.

۱/۲ - ضرورت آموزش بانکداری:

با توجه به پیچیدگی کار بانکداری بدون ربا، ضرورت آموزش کارگزاران بانک و

مراجعان به آن امری بدیهی می‌نماید، زیرا بدون آموزش نه ماموران بانک می‌دانند باید چه کنند و نه مراجعان و اثر این ناآشنایی صوری شدن فعالیت‌های بانکی، بطلان قراردادها، حرمت درآمدها و سودها، بی‌مبالات شدن مردم در رباخواری، همکاری نکردن افراد باایمان با بانک و بالاخره ربوی شدن بانکداری بدون رباست و حال آن که در بانکداری ربوی آموزش بانکداری دست‌کم برای مراجعان ضرورتی ندارد.

۱/۳ - فقدان اهرم کافی و موثر برای جذب سپرده‌ها:

در بانکداری ربوی، نرخ بهره از پیش تعیین شده صاحبان وجوه را به ویژه در جوامعی که ربا ممنوع نیست به سوی بانک می‌کشاند. اگر بانک به پول بیشتری نیاز داشته باشد، نرخ بهره سپرده‌های بانکی را افزایش می‌دهد و هرگاه احساس کند نیاز به پول کمتری دارد نرخ بهره سپرده‌ها را کاهش می‌دهد. در جهت اعطاء تسهیلات نیز هرگاه بخواهد تقاضای مردم را افزایش دهد شرایط اعطاء تسهیلات از جمله نرخ بهره وام را کاهش می‌دهد و هرگاه بخواهد تقاضا را کاهش دهد یا شاهد تقاضای بیش از اندازه باشد، نرخ بهره وام را افزایش می‌دهد.

اما در بانکداری بدون ربا گفتیم بانک دو نوع وجوه مالی دریافت می‌کند: یک نوع قرض الحسنه و نوع دیگر سپرده سرمایه‌گذاری است. در مورد قرض الحسنه پس‌انداز، مهمترین انگیزه معنوی می‌باشد، وجود و قوت این انگیزه در جامعه به روحیه معنوی و همنوع دوستی مردم باز می‌گردد. اگر این روحیه در مردم قوی باشد رقم پس‌انداز افزایش می‌یابد و اگر ضعیف باشد این رقم کاهش می‌یابد.

اهرم دیگر جذب پس‌انداز، جوایز بانکی است که از نظر شرع نیز با شرایطی بلامانع است، ولی این اهرم در بانکداری ربوی نیز وجود دارد، بنابراین بانکداری ربوی از یک اهرم مادی قوی در جذب پس‌انداز برخوردار است یعنی نرخ بهره که در بانکداری بدون ربا وجود ندارد. البته اگر در جامعه روی انگیزه‌های معنوی و مردم دوستی تبلیغ لازم انجام شود، به علاوه برای جبران کاهش ارزش پول در صورت وجود تورم اقدامی

اساسی صورت گیرد یا جلو کاهش ارزش پول گرفته شود تا حدود زیادی این نقص جبران می‌شود. در این مورد در راه‌حلهای سخن خواهیم گفت.

در مورد سپرده‌های سرمایه‌گذاری، بانکداری بدون ربا از اهرم سود انتظاری و علی‌الحساب استفاده می‌کند. این اهرم تا حدودی موثر است به خصوص، در صورت نبودن بانکهای ربوی رقیب. اما در مقایسه با بانکداری ربوی، این اهرم کارآیی سود قطعی بانک ربوی را ندارد، مگر آن‌که همواره نرخ سود انتظاری بانک بالاتر از نرخ بهره متعارف باشد که چنین چیزی شاید ممکن نباشد مگر در یک صورت که در راه‌حل‌ها توضیح خواهیم داد.

نکته مهم دیگر فقدان اهرم کافی جهت جذب سپرده‌های حساب جاری در بانکداری بدون رباست، زیرا با تحریم ربا نمی‌توان به این‌گونه سپرده‌ها بهره پرداخت و حال آن‌که در بانکداری ربوی می‌توان بر این نوع سپرده‌ها نیز بهره افزود.

۱/۴ - آزادی عمل برای استفاده از وجوه و اعتبارات در بانکداری ربوی و نبود این آزادی در بانکداری بدون ربا:

متقاضی تسهیلات در بانکداری ربوی، وام دریافت می‌کند و در هر موردی بخواهد، چه تولیدی و چه مصرفی و در تولید نیز در هر یک از بخشهای اقتصادی و شاخه‌های تولیدی، می‌تواند از آن استفاده کند و آزادی عمل دارد. بانک ربوی نیز غیر از نقد شدن وام، همراه بهره در سررسیدهای معین، انتظار و دغدغه خاطری ندارد. بنابراین به هر مشتری که بانک اطمینان پیدا کند که توانایی بازپرداخت دارد، وام می‌دهد.

اما در بانکداری بدون ربا، در غالب موارد، متقاضی تسهیلات وام دریافت نمی‌کند، بلکه در پاره‌ای موارد سرمایه نقدی می‌گیرد مانند مضاربه، مشارکت مدنی و در مواردی سرمایه غیرنقدی می‌گیرد مانند مزارعه و مساقات و در موارد دیگری چیزی می‌خرد یا می‌فروشد و یا اجاره می‌کند مانند بیع اقساطی، معامله سلف و اجاره به شرط تملیک و در موردی کار خود را به بانک واگذار می‌کند یا کارگزار بانک می‌شود مانند جعله. بهر حال

در هر موردی برای رفع نیاز خود ناگزیر باید به نوع خاصی از قراردادهای بانکی روی آورد و موظف است از وجوه دریافتی در چارچوب قرارداد مشخصی استفاده کند و حق ندارد در جای دیگری مصرف نماید. بانک نیز پس از مراجعه متقاضی، ناگزیر است پروژه مورد نظر را از نظر سودآوری ارزیابی و اطمینان حاصل کند و در مورد درصد سهم بانک از حاصل کار، بررسی و تصمیم‌گیری کند. سپس بر مراحل پیشرفت کار نظارت کند و در پایان، سود و زیان پروژه را محاسبه و اقدام به تصفیه نماید و این همه نشان این است که نه بانک در بکارگیری وجوه آزادی عمل دارد و نه مشتری.

۱/۵ - سنگینی هزینه تسهیلات:

هزینه اعطاء و دریافت تسهیلات در بانکداری ربوی به دلیل سادگی و کوتاهی کار اندک است. اما در بانکداری بدون ربا، هزینه ارزیابی و کارشناسی پروژه و محاسبه سودآوری مورد انتظار، هزینه نظارت بر مراحل پیشرفت کار، هزینه‌های ناشی از بیمه حق ثبت و بالاخره، هزینه محاسبه سود و زیان، مجموعاً هزینه تسهیلات را سنگین می‌سازد.

لازم به توضیح است که پاره‌ای از این هزینه‌ها ناشی از ورود بانک در بخش حقیقی اقتصاد است و در واقع جزیی از هزینه‌های متعارفی است که از بخش حقیقی به بانک منتقل می‌شود و در مقام مقایسه با بانکداری بدون ربا، این گونه هزینه‌ها در سبد هزینه‌های تسهیلات قرار می‌گیرد. اما پاره‌ای از این هزینه‌ها تنها به دلیل وساطت بانک بدون ربا در دریافت و پرداخت وجوه پدید می‌آید.

بخش دوم

در این بخش، به بررسی پاره‌ای از مشکلات اجرای بانکداری بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم. پیاده کردن قانون بانکداری بدون ربا در چند سال گذشته پس از تصویب قانون،

همراه با مشکلاتی بوده که باید این مشکلات نیز شناسایی شود و راه حل آنها جستجو گردد. بعضی از این مشکلات مانند ناآشنایی کارگزاران و مراجعان به بانک و نبودن تجربه کافی در بانکداری به شیوه جدید، در مرحله گذار طبیعی به نظر می‌رسد، اما در عین حال باید سریعتر برطرف گردد. ولی پاره‌ای از مشکلات این طور طبیعی به نظر نمی‌رسد. ذیلاً به توضیح آنها می‌پردازیم:

۲/۱ - عدم آشنایی کافی کارگزاران و مراجعان به بانک با شیوه جدید بانکداری: با یک نگاه ساده به کیفیت برخورد مراجعان به بانک در می‌یابیم که اکثر آنها با نحوه کار بانک آشنایی کافی ندارند. البته در مواردی مانند حسابهای پس انداز و جاری، چون ساده است و قبلاً نیز مشابه آن وجود داشته، این آشنایی وجود دارد، اما حسابهای سپرده و تفاوت آنها با حساب پس انداز بانک ربوی برای بسیاری از مراجعان روشن نیست. معمولاً اینان در هنگام افتتاح حساب به مقدار سود سپرده‌ها می‌اندیشند و با اطلاع از کم و کیفیت آن اکثر آکارت افتتاح حساب را نخوانده امضاء می‌کنند.

بسیاری از کارگزاران بانک نیز اطلاع کافی از کم و کیف قراردادها و شرایط آنها جهت سپرده گذاری و نیز جهت اعطاء تسهیلات ندارند. آنچه برای آنان مهم است این است که این سپرده چه مدتی در بانک می‌ماند و سود آن چه مقدار خواهد شد و سخنی از نقش بانک در این معامله، که وکالت از طرف سپرده گذار است و در بعضی موارد از طرف او یا گیرنده تسهیلات باید مصالحه کنند در میان نیست. این نشان ناآشنایی با قوانین و مقررات بانکداری جدید یا نشان نبود انگیزه کافی برای دقت عمل در اجرای قانون بانکداری بدون رباست.

این ناآشنایی آثاری دارد، از جمله عدم استقبال کافی دارندگان وجوه از سپرده گذاری در بانکها و نیز مبتلا شدن افراد به صورت ناآگاهانه به حرمت تصرف در سود دریافتی یا حتی حرمت تصرف در وجوه دریافتی از بانک و مشکلات دیگری که در بندهای بعدی توضیح داده خواهد شد.

۲/۲ - تصور عمومی مبنی بر ربوی بودن بانکداری کنونی:

تصور مردم غالباً این است که فعالیت بانکها امروزه به طور عمده ربوی است. تنها اسم و عنوان و قالب کارها تغییر کرده است ولی واقعیت کارها، همان شیوه عملکرد بانک ربوی است. این تصور چه درست باشد و چه نادرست، زیانهای فراوانی دارد.

یکی از آثار زیانبار آن این است که حرمت باخواری در ذهن و فکر عامه مردم از بین می‌رود یا بسیار کم‌رنگ می‌شود و می‌گویند اگر واقعاً ربا حرام است چرا بیشتر داد و ستدهای بانکها در نظام جمهوری اسلامی بر اساس رباست؟

اثر دیگر آن همکاری نکردن افراد با ایمان با بانکها است، اینان به جهت پرهیز از مبتلا شدن به ربا اقدام به افتتاح حساب سپرده سرمایه‌گذاری یا اخذ تسهیلات بانکی جهت حل مشکلات مالی خود نمی‌کنند. یا حداکثر این کار را با اکراه و در شرایط ضرورت و اضطرار انجام می‌دهند و در نتیجه کارآیی بانکها کاهش می‌یابد.

در این مورد علل و عوامل زمینه‌ساز و تشدیدکننده‌ای وجود دارد که تصور ربوی بودن بانکداری کنونی را پدید می‌آورند یا تقویت می‌کنند از جمله:

- ناآشنایی با مقررات بانکی که قبلاً توضیح داده شد، در صورتی که اگر قوانین و مقررات بانکی به خوبی تبیین شود بسیاری از این تصورات کاهش می‌یابد.

- عامل دیگر، اهتمام نداشتن بسیاری از کارگزاران بانک نسبت به اجرای دقیق قانون و مقررات بانکداری بدون رباست. ارباب رجوع که مشاهده می‌کند کارگزاران بانک خیلی مقید به واقعی بودن قراردادها نیستند، این تصور در آنها قوت می‌گیرد.

- عامل مهم دیگر، استفاده از تعابیر مرسوم بانکداری ربوی در بانکداری کنونی کشور است مانند بهره، نرخ بهره، وام، جریمه تأخیر و مانند اینها در مورد سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری و یا اعطاء تسهیلات بانکی. این عامل آنجا اثر بیشتری دارد که حتی در اطلاعیه‌های رسمی این تعابیر مطرح می‌گردد یا در اظهارات بعضی از مقامات بالای بانکی مشاهده می‌شود که صحبت از تفاوت بهره و ربا می‌کنند و اظهار می‌دارند که ربا حرام است، اما بهره ربا نیست و این سخن کهنه و از رونق افتاده قرن شانزدهم و هفدهم اروپا

و مباحثه میان کشیشان و اقتصاددانان، امروزه در جمهوری اسلامی ایران نو می‌شود.

- عامل دیگر، تعیین درصد سود سپرده‌های بانکی از پیش است. نرخ سودی که به عنوان سود انتظاری و یا علی‌الحساب باید مطرح شود، به عنوان نرخ سود قطعی مطرح و یا تلقی می‌گردد و تاکید لازم بر انتظاری یا علی‌الحساب بودن آن نمی‌گردد، در نتیجه این تصور تقویت می‌شود که بانکداری کنونی همان بانکداری ربوی است.

- عامل دیگر، عملکرد بسیاری از بانکهاست که غالباً از گیرندگان تسهیلات در مواردی که پیشاپیش نمی‌توان سود قطعی بر پروژه و کار آنان تعیین کرد، با نرخ معینی سود محاسبه و مطالبه می‌کنند. این اقدام صوری ربوی عملکرد بانک را به صورت یک امر قاطع و غیرقابل تردید درمی‌آورد.

۲/۳ - کمی سود سپرده‌های بانکی در مقایسه با سود در بازار آزاد: امروزه در کنار بانکداری رسمی کشور، بازار آزاد سرمایه وجود دارد، حال چه این بازار عملکردی صحیح و مشروع داشته باشد و چه عملکردی نامشروع، بهر حال با وجود این بازار کارآیی بانکها تحت تاثیر قرار می‌گیرد. سود در بازار آزاد سرمایه به مراتب بیشتر از سودی است که بانک به مشتریان خود وعده می‌دهد یا در نهایت می‌پردازد. این تفاوت سود موجب می‌شود بسیاری از وجوهی که باید در بانک سپرده‌گذاری شود به بازار عرضه می‌گردد.

۲/۴ - صوری عمل کردن بسیاری از بانکها: یکی از مشکلات بانکداری کنونی، عملکرد صوری بسیاری از بانکهاست به عنوان مثال، با استفاده از عقد جعاله جهت تعمیر مسکن تسهیلاتی داده می‌شود و حال آن که بانک که عامل جعاله است، تنها به مراجعه‌کننده پول می‌دهد که خود او اقدام به تعمیر مسکن خود کند و این واقعاً جعاله نیست. یا در مواردی برای تعمیر مسکن تسهیلاتی می‌دهد بدون این که گیرنده پول، مسکن داشته باشد یا اگر دارد نیاز به تعمیر ندارد یا اگر

نیاز به تعمیر دارد، گیرنده پول آن را برای مصرف دیگری می‌خواهد. گاهی محاسبات بانک صوری است، مثلاً در مشارکت مالی و فروش اقساطی مسکن، معمولاً قیمت‌گذاری بانک واقعی نیست، هدف بانک دریافت اصل مبلغ پرداخت شده همراه سود مورد نظر است و قیمت بر اساس آن تعیین می‌گردد.

صوری عملکردن بانکها معلول عواملی است از جمله:

- ناآشنایی کارگزاران بانک با قوانین و مقررات بانکداری بدون ربا.
- عامل دیگر، پیچیدگی کار بانکداری جدید است. کارگزاران بانک برای آسان کردن کار خود، فرمولهای پیچیده بانکداری جدید را رها می‌کنند و از همان شیوه‌های قدیمی و آشنا و ساده استفاده می‌کنند.
- عامل سوم، نبود انگیزه کافی در بسیاری از کارگزاران و مراجعان به بانک برای دقت عمل مطابق قانون بانکداری بدون رباست. این عامل شاید مهمترین عامل باشد و به سایر عوامل نیز کمک می‌کند، در صورتی که اگر انگیزه و ایمان کافی برای دقت عمل در بانکداری بدون ربا وجود داشته باشد، کارگزاران و مراجعان را به سوی آموختن شیوه و دستورالعمل بانکداری جدید می‌کشاند و این قانون را با همه پیچیدگیهایش پیاده می‌کند.

راه حل‌ها

در اینجا به ارائه راه‌حلهای پیشنهادی می‌پردازیم:

۱ - آموزش بانکداری:

همانگونه که در بیان مشکلات بانکداری بدون ربا گفته شد، این نوع بانکداری از پیچیدگی نسبی برخوردار است. زیرا بانک به عنوان یک واسطه عمده داد و ستد و جوه وارد بازار گسترده‌ای از معاملات شده است، امیر مومنان علی علیه‌السلام در زمان حکومت خود وارد بازار می‌شد و با فریاد خود مردم را مخاطب قرار می‌داد و می‌فرمود: ایها الناس، الفقه ثم المتجر «این جمله را سه بار تکرار می‌فرمود» ای مردم فقه، یعنی

آشنایی با احکام تجارت، سپس تجارت.

نیز می فرمود: ربا حرکت پیش رونده‌ای دارد مانند حرکت مورچه، یعنی آرام و بی سر و صدا به طوری که کسی متوجه آن نمی شود، آن هم حرکت مورچه در شب تار بر روی سنگ سیاه، یعنی با آموزش فقه تجارت و احکام داد و ستد شما باید این ظرافت حرکت ربا را شناسایی کنید و از آن دوری جویند.

با توجه به نکته فوق ضرورت آموزش کافی به کارگزاران بانک و ارباب رجوع بدیهی می نماید. با ارائه این آموزش، شاید بسیاری از مشکلات دیگر که نامش از ناآشنایی با این نوع بانکداری می باشد از بین برود از جمله:

۱/۱ - تفاوت دو نوع بانکداری بدون ربا و بانکداری ربوی روشن می شود و معاملات بانکی از روی آگاهی و با دقت انجام می گیرد.

۱/۲ - تصور این که بانکداری کنونی چیزی شبیه بانکداری ربوی عمل می کند زایل می شود.

۱/۳ - آثار شرعی که مترتب بر ناآگاهی و ناآشنایی با مقررات بانکی بود مانند باطل شدن معاملات بانکی، حرام شدن تصرف در وجوه دریافتی و حرام شدن سودهای به دست آمده رخ نمی دهد.

۱/۴ - افراد باایمان نیز با اطمینان خاطر با این سیستم بانکی همکاری خواهند کرد و کارآیی بانک افزایش خواهد یافت.

۱/۵ - اقدامات نادرستی مانند صوری عمل کردن ناشی از ناآشنایی با قوانین و مقررات بانکی تا حدود زیادی کاهش خواهد یافت.

آموزش باید در سطح کارگزاران بانک با تشکیل کلاسهای منظم و برگزاری آزمون انجام شود، و در سطح عموم مردم از راه تشکیل میزگردهای تلویزیونی و پاسخ به سئوالات و توضیح موارد ابهام، ارائه فیلمهای توجیهی که حتی افراد کم سواد و بی سواد نیز بتوانند از آن استفاده کنند البته نه به صورت نمایشهای قبلی که چیزی جز تمسخر بانکداری بدون ربا نبود.

۲ - ساده کردن کار بانک:

همانطور که قبلاً اشاره شد، یکی از مشکلات بانکداری بدون ربا با توجه به قانون مصوب پیچیدگی کار بانک است. این پیچیدگی، آشنایی با کار بانک را دشوار ساخته و انگیزه دقت عمل مطابق قانون را کم کرده است، در نتیجه بانک را به سمت ربوی شدن سوق داده است.

باید تا جایی که ممکن است کار بانک ساده تر شود، بدین منظور دو کار پیشنهاد می شود: یکی این که از تعداد عقود مورد استفاده بانکها کاسته شود. کم شدن عقود یک مرحله از سهولت کار را برای بانک پدید می آورد. مثلاً به جای استفاده از ده عنوان قرارداد، اگر بتوان آنها را به دو سه عنوان و حداکثر پنج عنوان تقلیل داد.

اقدام دیگر در جهت تسهیل کار بانک، استفاده از عقودی است که از پیچیدگی کمتری برخوردار است و می توان در آنها از نرخ سود قطعی و از پیش تعیین شده استفاده کرد مانند معاملات سلف، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، خرید دین و... سهولت استفاده از این عقود هم به سود کارگزاران بانک که طبق عادت باقیمانده از سیستم گذشته، بیشتر به طرف سود قطعی و از پیش تعیین شده روی می آورد و عقودی را که طبق تعریف، نمی توان در آنها سود از پیش تعیین شده قرارداد مانند مضاربه، مزارعه، مساقات و... به گونه ای به کار می گیرند که بتوانند سود قطعی به دست آورند و نتیجه این کار باطل شدن قرارداد مزبور است. همچنین استفاده از عقود پیشنهادی برای گیرندگان اعتبارات نیز کار را آسان می سازد، زیرا از ابتدا می دانند چه مبلغ بدهکارند. به علاوه، استفاده از این عقود نیاز به ارزیابی پروژه، نظارت بر جریان و پیشرفت کار و در پایان محاسبه سود و زیان را نیز کم می کند و در نتیجه بسیاری از هزینه های اضافی که ممکن است با استفاده از قانون فعلی بانکداری به وجود آید صرفه جویی می شود.

البته باید یک نوع کار کارشناسی انجام شود تا معلوم شود که آیا این نوع قراردادها نیازهای مراجعان به سیستم بانکی را پوشش می دهد یا خیر.